

MAGYARICS TAMÁS

Henry A. Kissinger és a realista külpolitikai hagyományok

„Henry a hatalmi egyensúly gondolkodója.
Mélyen hisz a stabilitásban. Ezek a fajta
célkitűzések ellentétesek az amerikai tapasztalattal.”

(Lawrence Eagleburger)¹

Az amerikaiak a köztársaság megalakítása óta előszeretettel hivatkoznak az amerikai hagyományok „egyediségére”. Sőt, a kiválasztottság érzése szinte abban a pillanatban megjelent Amerikában, amikor az első fehér telepesek partra szálltak Új-Angliában. Az amerikai közbeszéd és metaforák tele vannak az erre az „egyediségre” utaló hivatkozásokkal. Ez a különlegesnek tartott amerikai „út” természetesen nagyon markánsan megnyilvánul az Egyesült Államok nemzetközi kapcsolataiban is. A vezető amerikai politikusok George Washingtontól Thomas Jeffersonon át Abraham Lincolnig ismételt hangsúlyozták az amerikai erkölcsi felsőbbrendűségét az európaiakkal szemben; ami a nemzetközi kapcsolatok terén mindenekelőtt az úgynevezett vesztfáliai rendszerre jellemző erőegyensúlyi politika elutasításában nyilvánult meg. Ennek a hagyománynak egyfajta betetőződését jelentette Woodrow Wilson elnöksége, aki az első világháború kataklizmájában olyan retorikával lépett fel – „létezik olyan eset is, amikor valaki túl büszke ahhoz, hogy harcoljon” vagy „béke győzelem nélkül” –, amely gyökeresen ellentmondott a korabeli európai politikai elitek elveinek és gyakorlatának. Wilson azután önmaga olyan újabb hagyományt teremtett az Egyesült Államokban, amely lényegében meghatározta az amerikai külpolitikai retorikát Franklin D. Rooseveltől kezdve Ronald Reaganig, azaz a politikai spektrum „baloldalától” a „jobboldaláig”, vagyis a liberalizmustól a konzervativizmusig. A „wilsonizmus plusz” elvét magáénak valló Henry A. Kissinger is magabiztosan jelentette ki a Nixon-kormányzat felidejében, hogy „többek vagyunk, mint csak egy a nemzetek között.”² A wilsoni retorika legújabb reinkarnációja pedig napjaink neokonzervatív politikusainak megnyilatkozásaiban fedezhető fel, akik a demokrácia terjesztése és a nemzetépítés programjával igazolják kül- és biztonságpolitikai döntéseiket.

Ezzel az idealistának nevezhető vonulattal szemben korán jelentkezett egy „realista iskola”, amelyet John Adamsig lehet visszafelé követni, bár az ebben a szellemben fogant és legtöbbször használt idézet – „nem külföldön kell keresni legyőzendő szörnyeket” – fiától, John Quincy Adamstól származik. A két Adams mellett elnökként James K. Polk említhető a 19. századi amerikai realista panteonból, míg a külügyminiszterek közül elsősorban William H. Seward volt az, aki a század második felében a folytonosságot képviselte ezen a vonalon. A realista amerikai külpolitika 20. századi „szülőatyjának” Theodore Roosevelt tartható, aki nagymértékben támaszkodott a korabeli stratégiai gondolkodók (Alfred T. Mahan, Henry és Brooks Adams stb.) elméleteire. A realista külpolitikai elképzelések, azaz a nemzetközi kapcsolatok megközelítése az erőviszonyok alapján, bizonyos szempontból az Eisenhower-adminisztrációval tértek vissza az amerikai külpolitika fő vonalába, bár érdekes kettősség figyelhető meg a kormányzaton belül: az elnök és alelnöke (Dwight D. Eisen-

¹ Idézi Isaacson, Walter: *Kissinger*. Budapest, 2001. 744.

² Kissinger, Henry A.: *For the Record. Selected Statements 1977–1980*. Boston–Toronto, 1981. 77.

hower és Richard M. Nixon) gyakorlatias külpolitikai szemléletével szemben a külügyminiszter (John Foster Dulles) erősen ideológiai-vallási alapon állt. A realista szemlélet „győzelmét” a Nixon-kormányzat működése hozta el, amikor az elnök mellett a külpolitika fő irányítója Henry A. Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó volt, aki azután átköltözött a *State Department*-be, az amerikai külügyminisztériumba.

Már most meg kell jegyezni, hogy az idealistaként és realistaként jellemzett két felfogás nem egymás mellett és párhuzamosan létezett. Egyik sem jelent meg tiszta formában. Némi leegyszerűsítéssel azt mondhatnánk, hogy az idealizmus a retorika, míg a realizmus a gyakorlat szintjén valósult meg többnyire. Ez a kettősség eredményezte – és eredményezi – azt, hogy az amerikai külpolitikát külföldön sokan képmutatással vádolják. Az idealista retorika nagy részben „belpolitikai fogyasztásra” szánt „termék”, az amerikai „kivételesség” eszméjének ismételt megerősítése. Ennek fényében érthető, hogy a Nixon–Kissinger párost annak idején és később is miért támadták „erkölcsstelen” külpolitikájuk miatt: némi túlzással azt lehetne mondani, hogy a két politikus fújta le az ártatlanság hímporát az amerikai nemzetről, és nyitotta fel az emberek szemét arra vonatkozóan, hogy az Egyesült Államok ugyanúgy, mint a többi nemzet, az érdekek s nem az értékek mentén politizál elsősorban. Amennyiben a kettő összeütközésbe kerül egymással, úgy következetesen az előbbieket érvényesültek – és érvényesülnek – mindig is. Henry A. Kissinger működése ilyen értelemben tehát nem jelent teljesen új megközelítést az amerikai külpolitikában; inkább arról van szó, hogy – talán európai gyökereinek és az európai diplomáciában való iskolázottságának és jártasságának köszönhetően – olyan retorikát használt, amely közelebb állt az európai hagyományokhoz.

A kissingeri realizmus egyrészt az európai klasszikusnak számító hagyományokra épített: a későbbi amerikai külügyminiszter a 19. század klasszikus diplomáciai korának képviselői közül részletesebben foglalkozott Klemens Lothar von Metternich herceggel, Robert Stewart Castlereagh brit külügyminiszterrel s Otto von Bismarck német kancellárral, míg az amerikai elődök közül a realizmus tengerentúli klasszikusa, Hans Morgenthau, valamint George Kennan és Reinhold Niebuhr említhető meg.³ Fő elemeit az alábbi gondolatok alkották: a katonai erő hangsúlyozása a nemzetközi kapcsolatokban (Morgenthau és Kennan a gazdasági és politikai stabilitásnak legalább ugyanekkora jelentőséget tulajdonított); az eseményeket annak alapján kell megítélni, hogy az erőegyensúly szempontjából ki nyer, illetve veszít; az erkölcs korlátozott szerepet játszik az államok egymás közötti kapcsolataiban⁴; a nemzetközi kapcsolatokban az államok egymással szemben folytatott politikája sorsdöntő, s nem azok belső berendezkedése; a nemzetközi kapcsolatokban sokat számít a szavahihetőség, amelynek elvesztése a befolyás csökkenésével jár együtt; s végül kritikusan, sőt szkeptikusan viszonyult a bürokráciákhoz, és hangsúlyozta az államférfiúi kvalitások fontosságát.

A realista külpolitikai gondolkodás egyik központi kérdése az erő és annak alkalmazása a nemzetközi kapcsolatokban.⁵ Kissinger az erő alkalmazását összekapcsolta egy adott ország hitelének a fenntartásával; azaz az eltökéltséggel, hogy az érdekeinek katonai erő al-

³ Lásd Kissinger, Henry A.: *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problem of Peace, 1812–1822*. London, 1973. és Smith, Michael Joseph: *Realist Thought from Weber to Kissinger*. Baton Rouge and London, 1986.

⁴ Ezért a gondolatért Kissingert a bal- és a jobboldal egyaránt támadta. A liberálisok és a (neo)konzervatívok értékalapú külpolitikát hirdetnek, és ebből a nézőpontból ítélték el az „erkölcsstelen” nixon-kissingeri külpolitikát. Egyébként az amerikai elődök közül Reinhold Niebuhr foglalkozott az egyéni és a közösségi/társadalmi erkölcs közötti különbségekkel és ellentmondásokkal (*Moral Man and Immoral Society*). Niebuhr arra a következtetésre jutott, hogy a társadalom erkölcséit nem lehet minden esetben az egyéni erkölcsre alkalmazott kategóriákkal leírni.

⁵ Az erő funkciójának a tipologizálására lásd Art, Robert J.: *The Four Functions of Force*. In: *International Politics. Enduring Concepts and Contemporary Issues*. Edited by Robert J. Art–Robert Jervis. New York, etc. 2003. 153–65.

kalmazása árán is érvényt szerezzen. A realizmus klasszikus megfogalmazása szerint az államok törekvése a maximális érdekérvényesítés egymással szemben, ugyanis a nemzetközi kapcsolatokat alkotó tényezők (erőforrások, stratégiai pozíciók stb.) bizonyos mértékben úgynevezett nulla összegű játékot képeznek. Más szavakkal: nem állnak például stratégiai erőforrások korlátlanul rendelkezésre, s bár ezeknek a köre bővíthető, az igények is velük együtt bővülnek, sőt a legtöbb esetben meghaladják azokat. Érdekes különben itt megjegyezni, hogy a Nixon–Kissinger páros szakított a nemzetközi kapcsolatokban az 1940-es évek második fele óta meghatározó bipoláris világnézettel (amely gyakorlatilag a nulla összegű játékot jelentette: az egyik fél nyeresége automatikusan a másik vesztesége). A bipoláris világnézet egyben erősen ideologikus, manicheus meggyőződést is kívánt. Erre a magatartásformára a legkézenfekvőbb amerikai példát John Foster Dulles külügyminiszter szolgáltatta, aki például nem volt hajlandó kezét fogni az ateista és kommunista Csou En-láj kínai vezetővel. Richard Nixon elnökként mentes volt az ilyen gesztusoktól; éppen ellenkezőleg, híres, 1972 februári kínai útja alkalmával nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy az amerikai televíziónézők és az egész világ lássa, amint a repülőgépből kiszállva szívélyesen kezét rázott a kínai miniszterelnökkel.

Az erőről való gondolkodás azonban új szemléletet követelt a nukleáris fegyverek megjelenésével. Henry A. Kissinger a korabeli kérdésekkel foglalkozó elméleti munkásságát éppen az ebben a kérdésben kifejtett nézeteivel alapozta meg.⁶ Az ekkor a Harvardon tanító professzor a dulles-i biztonságpolitika kritikájából kiindulva vezette le elméletét. Dulles az úgynevezett tömeges megtorlás (*massive retaliation*) elvének a bevezetésével vált híressé, amely azt jelentette, hogy az Egyesült Államok fenntartja a jogot a nagy erejű (értsd, akár nukleáris fegyverekkel végrehajtott) ellencsapáshoz. Kissinger a totális háborúval való fenyegetést a totális diplomáciára való törekvéssel azonosította, és arra a következtetésre jutott, hogy ahogy az előbbiben is nagyon kétséges a konfliktus kimenete, az utóbbi is szükségtelenül szélsőségek felé visz el. A totális diplomácia ebben az esetben azt jelentette, hogy a különböző amerikai elképzeléseket (például a Baruch-tervet) egyetlen olyan állam sem fogadhatja el, amely veszélybe sodorhatná a pozícióit „másodlagos” államokkal szemben. Azaz a leszerelés egy bizonyos szint alá történő szorításával az adott országnak már nem csupán azzal az ellenfelével szemben kellene végleg lemondani az erő alkalmazásáról, amelyikkel ilyen megállapodást kötött, hanem olyan úgynevezett harmadik államokkal szemben is, amelyek nem részesei a szóban forgó egyezménynek. Továbbá egy túlságosan alacsony nukleáris fegyverszint könnyebben eredményezne nukleáris háborút, hiszen a veszteségi küszöbök lejjebb kerülnének. A nukleáris korban javasolt másik megoldás, amelyet a liberálisok szorgalmaztak, a biztonságot kisebb – semleges – államokból álló szupranacionális hatalom/hatóság kezébe helyezné. Kissinger az elképzelés bírálatában kitért arra, hogy egy ilyen megoldáshoz egyrészt az agresszióknak egyértelműnek kellene lenni (ami újabb, még napjainkig sem megoldott elméleti kérdéseket vet fel az agresszió természetéről és annak meghatározásáról), másrészt, s ez a lényegesebb pont, azon a téves elképzelésen alapszik, hogy a gyengeség erkölcsileg felsőbbrendű, és még felelősséget is jelent. Végül nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a gyakorlati kérdést sem, hogy egy ilyen szervezetnek nincs ereje az akaratát másokra kényszeríteni.⁷

A dulles-i nukleáris politika másik gyenge pontja annak rugalmatlansága volt. Az Egyesült Államok nagy ütemben fejlesztette nukleáris kapacitásait, az 1950-es évek első felében kifejlesztette a hidrogénbombát is, amely a korábbi nukleáris fegyvereknél sokkal nagyobb pusztítást tudott végezni. A hadászati nukleáris fegyverekre alapozott biztonságpolitikai

⁶ Kissinger, Henry A.: *Nuclear Weapons and Foreign Policy*. New York, 1957.

⁷ Kissinger: *Nuclear Weapons*, 175–85.

doktrína két forgatókönyvet feltételezett: az egyik szerint az (amerikai) sas nem kapkod legyek után, és csak ott avatkozik be, ahol létfontosságú érdekei forognak kockán. A másik szerint, ha egy ilyen beavatkozás megtörténik, akkor a konfliktus sokkal gyorsabban és könnyebben eszkalálódik totális háborúvá a magas anyagi és emberi veszteségek miatt. Az Egyesült Államok ilyen módon egy olyan helyzetbe manőverezte magát, amelyben vagy semmit vagy mindent hajlandó kockáztatni. (Természetesen az elméleti forgatókönyvek csak bizonyos módosulásokkal érvényesültek a gyakorlatban.) Továbbá egy ilyen nukleáris politika jelentős előnyhöz juttathatja az ellenfelet, jelen esetben a Szovjetuniót. Tétélezünk fel, hogy a szovjetek egy hagyományos erővel végrehajtott agressziót hajtanak végre, s területeket is foglalnak el, például Afrikában vagy Ázsiában. A megszerzett „tulajdon” védelmében azután egy Amerikával szembeni konfliktusban megemelik a tétet, és hadászati nukleáris fegyverek bevetésével totális háborúval fenyegetnek. Miután azonban Amerikának nem fűződik elsődleges érdeke egy ilyen területhez, nem kockáztat totális háborút, így a szovjetek megtarthatják a nyereségüket. Ilyen taktikával azután az Egyesült Államokat kiszoríthatják olyan területekről, amelyek egy idő múlva stratégiai fontosságúak lehetnek. Amerika egy ilyen helyzetet csak úgy kerülhet el, ha megfelelő kapacitást fejleszt ki egy korlátozott háború megvívásához úgy, hogy mellette fenntartja a totális háború megvívásához szükséges képességeket is. Ezzel a stratégiával el lehet kerülni a totális háborút úgy, hogy közben az ellenfél nem tesz szert nyereségre. További tényező lehet még az akarat kérdése: Amerikának hajlandónak kell lennie korlátozott háborúk vívására. Egyfelől a nemzetközi helyzet realista megközelítése alapján; másfelől azért, mert egy olyan ország, amely nem hajlandó korlátozott háborúkat vívni, az a totális háború vagy a megadás között választhat azután.⁸

Harmadszor, fennállt annak a lehetősége, hogy a „tömeges elrettentés” politikája demoralizálhatja a Nyugatot, csakúgy, mint a hatvanas években elfogadottá vált „kölcsonösen biztosított megsemmisítés” doktrínája, mert azt az üzenetet közvetítette mindkettő, hogy a biztonság kizárólag a civil lakosság nagy részének a tömeges kiirtásával érhető el. A veszély abban jelentkezett, hogy az ellenhatás elkerülhetetlenül a pacifizmus és az egyoldalú leszerelést követők megerősödését váltotta ki. Különösen akkor vált erőssé ez a két mozgalom (természetesen megfelelő moszkvai irányítás és anyagi támogatás segítségével), amikor a Reagan-kormányzat a szovjet SS–20-as közepes hatótávolságú rakéták ellen a Pershing-II-es és a köznapi nyelven cirkálórakétának nevezett fegyverfajta telepítését Nyugat-Európa több országába.

Az erő funkcióinak tipológiájával összhangban a korlátozott háború elvének elfogadása hozzájárul az elrettentéshez. Ha ez nem működik, esélyt ad a konfliktus megfelelő keretek között tartásához, ami ebben az esetben a hagyományos és a hadszíntéri/taktikai nukleáris fegyverekkel vívott háborúhoz vezethet, amelyben azonban nem a totális győzelem vagy a megadás a két opció. A kétfajta háború között azonban a nukleáris korban nagyon nehéz falat húzni. A nukleáris korban egyetlen háborúból sem lehet kizárni a nukleáris fegyverek esetleges megjelenését. Továbbá az adott fegyverfajta megválasztása többé nem kizárólag az Egyesült Államokon múlik. A kissingeri elemzést a hadtudomány képviselői közül sokan támadták, elsősorban az úgynevezett rendszerelmzők, akik többnyire úgy vélték, hogy egy háború a nukleáris korban feltétlenül elvezet a nukleáris fegyverek bevetéséhez, s azokon belül is a hadászati nukleáris fegyverek alkalmazásához, innen kezdve pedig nincs megállás az eszkalációban. Az utóbbiak a megoldást abban látták, hogy minél gyorsabban el kell érni

⁸ Kissinger: *Nuclear Weapons*, 58–59. Hasonló következtetésre jutott Jervis, Robert: *The Utility of Nuclear Deterrence*. In: *International Politics. Enduring Concepts and Contemporary Issues*. Edited by Robert J. Art–Robert Jervis. New York, etc. 2003. 221–2.

egy olyan elméleti helyzetet, amelyben az egyedüli végkifejletet a kölcsönösön biztosított megsemmisítés (*Mutually Assured Destruction, MAD*) jelenti. Kissinger élesen elítélte a *MAD* logikáját: azzal érvelt, hogy azzal a történelemben először egy jelentősebb ország előnyt remél a saját sebezhetőségének növelésében. A mcnamarai doktrína ellenében a hatvanas évek végére kifejlesztette a saját „stratégiai elégségesség” (*strategic sufficiency*) doktrínáját, amely a polgári célpontok mellett már a katonai célpontokat is felvette a nukleáris fegyverekkel támadható objektumok listájára.⁹ A liberálisok Kissinger azon elméleti felvetését is megkérdőjelezték, amely a kommunizmus feltartóztatása helyett annak visszaszorítását képzelte el egy korábban már ismertetett forgatókönyv szerint: az Egyesült Államok lenne az hatalom, amely hagyományos fegyverekre támaszkodva kezdeti átütő sikert arat, majd a nukleáris stratégia alkalmazásával az előnyöket megtarthatná.¹⁰

Az elképzelés azonban a *Nuclear Weapons and Foreign Policy* keletkezésének időpontjában (1957) és gyakorlatilag mindvégig a hidegháború során csak az elmélet síkján maradt, mert Amerika soha nem tett kísérletet arra, hogy a Szovjetunióval szemben fölényt alakítson ki a hagyományos fegyverek terén általában vagy akár egyes területeken, például Európában. A hidegháborús egyensúly, némi leegyszerűsítéssel, mindvégig az amerikai technológia (nukleáris) fölényén alapult a szovjetek hagyományos fegyverzetek terén jelentkező előnyével szemben, különösen Európában. Végső elemzésben azonban ezt a megközelítést akár technikainak is lehet tekinteni. A hidegháborús „békés egymás mellett élés” valódi alapját az adta, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió egyaránt úgynevezett *status quo* hatalom volt, alapvetően meg voltak elégedve a fennálló nemzetközi renddel, és erőforrásaikat figyelembe véve nem is tudtak volna nagyobb hatalomra szert tenni. Ezt a jelenséget a katonai erő fokozatos növekedése paradoxonának is nevezhetjük: a katonai képességek terén végrehajtott fejlesztések ugyanis (részben) aláásták az erő és a politika közötti kapcsolatrendszerét. A realista felfogás egyenes arányt tételezett fel a két tényező között: az erő növelésével együtt egyenes arányban nő az adott állam politikai cselekvőképessége is. Ám a nukleáris korban az Egyesült Államok és a Szovjetunió minden addiginál hatalmasabb katonai erőre tett szert, ám ezt az erőt nem tudták közvetlenül politikai előnyökre váltani, sőt Amerika Vietnámban, a Szovjetunióban pedig Afganisztánban volt kénytelen elkönyvelni kudarcot. Egy másik téren is át kellett értékelni a klasszikus realista elméletet. A hagyományos felfogás szerint a katonai erő automatikusan nagyobb befolyásra váltható, az pedig területi nyereségre. 1945-öt követően azonban az erőegyensúly elsősorban nem a szuverén államok egymás rovására végrehajtott területi nyereségében valósult meg, hanem a szuverén államok területi határain belül. Amikor pedig a Szovjetunió az 1970-es évektől kezdődően az 1980-as évek közepéig mégis kísérletet tett erre, mindössze a saját bukását siettetette a birodalmi túlterjeszkedés klasszikusnak mondható sémája alapján.¹¹ Végső soron sem Amerika, sem a Szovjetunió nem használta ki reálpolitikai módon hatalmas katonai erőfölényét, s annak inkább az úgynevezett puha összetevőivel operáltak.

A Nixon-adminisztráció ezt a helyzetet a reálpolitika keretébe helyezte, amikor a (neo)konzervatívok által folyamatosan kritizált „enyhülési” politikára tért át az 1970-es évek elején. A neokonzervatívok a *détente*-ban egyoldalú szovjet előnyöket láttak: az Egyesült

⁹ Kissinger, Henry A.: *White House Years*. Boston–Toronto, 1979. 217. Robert Jervis felhívja a figyelmet, hogy a gyakorlatban figyelmen kívül hagyták ezt a dimenziót. Jervis: *The Utility of Nuclear Deterrence*, 224.

¹⁰ Kissinger: *Nuclear Weapons*, 90.

¹¹ Kenneth Waltzra hivatkozik Mueller, John: *The Irrelevance of Nuclear Weapons*. In: *International Politics. Enduring Concepts and Contemporary Issues*. Edited by Robert J. Art – Robert Jervis. New York, etc. 2003. 209. Lásd még Kennedy, Paul: *A nagyhatalmak tündöklése és bukása*. Budapest, 1992. 459–83.

Államok a fegyverkezési verseny lassításával lélegzetvételhez juttatja a szovjeteket, akik a fegyverkezésre költött s szükségszerűen más fontos területekről elvont anyagi források egy részét át tudják csoportosítani társadalmi és gazdasági programokra. Ezzel a szovjet társadalom belső kohéziója nő, és távolabb kerül annak a lehetősége, hogy a kommunista rendszer a belső válságok miatt önmagától összeomlik. Richard Nixon és Henry Kissinger viszont a reálpolitikai elméletből kiindulva úgy vélték, hogy az a terület, ahol az Egyesült Államok nem tud a Szovjetunió fölé kerekedni, a katonai terület. Így, amennyiben Amerika komparatív előnyöket akar érvényesíteni, a nemzetközi kapcsolatok és biztonság más, „puha” területeire kell átvinni a versenyt, ahol a szovjetek még kevésbé tudtak lépést tartani az amerikaiakkal, mint a fegyverkezésben. Ennek a logikának az alapján változtatta meg Henry Kissinger a véleményét a helsinki folyamattal szemben is. Kezdetben szinte teljes mértékben mellőzte és ebben a kérdésben a tárgyalásokat átengedte annak a *State Department*nek, amelyet „rendes” körülmények között és az igazán fontos kérdésekben (például a Kínával szembeni „nyitás” alkalmával) teljesen kizárt a döntéshozatali körből. A helsinki folyamat vége felé azonban felismerte az abban rejlő lehetőségeket a nyugatiak számára, különösen ami az úgynevezett harmadik kosarat illette (az emberi és szabadságjogokról). Azaz az enyhülés Kissinger számára a két világrendszer közötti versengést jelentette továbbra is, immár más eszközökkel. A *détente* alatt az Egyesült Államok továbbra is állandó nyomás alatt tartotta a Szovjetuniót a „puha” területeken. Amikor azután Ronald Reagan visszatért a fegyverkezési versenyhez (bár az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy számos katonai fejlesztési program még a Carter-adminisztráció alatt kezdődött), az amerikaiak ismét a front teljes szélességében támadták az egyre gyengülő szovjet védővonalakat.

Kissinger egy további szempontból is ellenezte az amerikai fegyverzetcsökkentési kezdeményezéseket. Véleménye szerint azokat a szovjetek a gyengéssé jeleként értékelhetik.¹² Kissinger ezzel a felfogással közelebb került a hagyományos amerikai konzervatív (realistább) biztonságpolitikai vonulathoz, amely már az 1940-es évek végétől az „erő pozíciójából” való tárgyalást szorgalmazta a szovjetekkel. Ezt a stratégiát azután a Reagan-adminisztráció „keményvonalasai” (Richard Perle, Kenneth Adelman stb.) juttatták érvényre, illetve emelték a kormányzati politika szintjére.

Végül a korabeli amerikai katonai doktrínákat még egy szempontból bírálta Kissinger. Úgy látta, hogy azok jobbra nem felelnek meg a klasszikus szabálynak, amely megkívánja a doktrína és a képességek harmonizációját.¹³ A liberálisok és a konzervatívok egy része globális kötelezettségeket rótt volna az Egyesült Államokra az ehhez a nagyszabású tervhez szükséges erőforrások nélkül. Továbbá az amerikai katonai doktrína az 1970-es évek elejéig az úgynevezett két és fél háború elvére épült; azaz arra a képességre, hogy az Egyesült Államok képes legyen a Szovjetunió és Kína ellen egyidejűen háborút viselni, valamint egy harmadik, kevésbé erős ellenféllel szemben (például a Közel-Keleten) is képes legyen sikerrel felvenni a küzdelmet. Kissinger ezt a felfogást reálpolitikai megfontolásokból „másfél háborús” doktrínává alakította: az Egyesült Államoknak képesnek kell lenni arra, hogy *vagy* a Szovjetunióval *vagy* Kínával, valamint egy harmadik ellenféllel szemben helyt állni.¹⁴ A katonai doktrína ilyen értelmű átértékelése már magában foglalta a kommunista monolit tömb elvével való szakítást és az elmozdulást a multipoláris világkép felé, amelyben több hatalmi központ is létfontosságú szerepet játszik.

¹² Kissinger: *White House Years*, 203.

¹³ Kissinger egyetértően idézi Walter Lippmann: „Külpolitikában ... csak akkor lehet politikát csinálni, ha a kötelezettségeket és az erőforrásokat egyensúlyba hozzák.” Kissinger: *For the Record*, 83.

¹⁴ Kissinger: *White House Years*, 221.

A kissingeri külpolitika másik középponti eleme az erőegyensúly, azaz a nemzetközi kapcsolatokban részvevő szereplők (aktorok) hatalmának gondos kiegyensúlyozása. Kissinger itt elsősorban nem is első könyvének „hőseire”, Metternichre és Castlereagh-ra gondol,¹⁵ hanem Otto von Bismarckra, a Vaskancellárra, aki zsonglőrként olyan rendszert alakított ki, amelyben a Németországgal potenciálisan ellenséges államokat pókhálóként finom szövetségi rendszerrel fogta körül.¹⁶ A rendszernek a gyengéje abban rejtett, hogy az egyetlen politikus zsenialitására épült, akinek az utódjai nem értettek ehhez a finom svájci órához hasonló szerkezethez, és brutális beavatkozással darabokra törték azt. Ám az előbbieken esetében is hangsúlyozza Kissinger, hogy nem valami elvont ideológiai eszme vagy akár a hazaszeretet ösztönözte őket, hanem a hideg professzionalitás. Az erőegyensúlyi rendszer fenntartása ugyanis az erő összetevőinek folyamatos és hidegfejű elemzését igényeli; nem lehet tekintettel lenni barátokra és egyéb érzelmi kötelékekre: a tetteket a nemzeti érdek irányítja mindenek fölött.¹⁷ Az államok barátokra és ellenségekre osztása hátrányos az erőegyensúlyi politikát folytató állam számára, ugyanis azok pusztasága csökkentheti a manőverezés szabadságát. Továbbá a rendszer fenntartása olyan belpolitikai struktúrát kíván meg, amely eltűri, sőt akár támogatja is ezt a külpolitikát. Castlereagh ebbe bukott bele, s Kissinger terveit is keresztezte a Watergate-botrány, illetve a vietnami háborúval szembeni belpolitikai ellenállás, amely azután az úgynevezett Vietnam-szindróma egyik megnyilvánulási formájaként nagyjából egy évtizedre visszafogta az amerikai külpolitikai aktivitást. Nem véletlen, hogy pontosan ez az évtized volt a szovjet expanzionizmus kora: a szovjetek harmadik világbeli imperializmusa ellen átmenetileg nem volt hatékony ellensúly.

A kissingeri (és nixon) felfogás az erőegyensúlyról a híres „háromszög”-politikában öltött testet. A két amerikai politikus felismerte, hogy a Szovjetunió és Kína egymás közötti ellentéte sok tekintetben erősebb, mint a két kommunista nagyhatalom és az Egyesült Államok közöttiek. Elsősorban Richard Nixonnak kellett egy száznyolcvan fokos fordulatot végrehajtani, hiszen az 1940-es évek végétől ideológiailag elkötelezett „hidegháborús harcosként” volt elkönnyelve, aki erkölcsi alapon sem hajlandó a kommunistákkal alkut kötni. Továbbá a republikánusok külpolitikájának egyik sarokköve Taivan támogatása és a Kínai Népköztársaság elítélése, illetve kizárása volt minden lehetséges fórumról, beleértve az ENSZ-t. A két kommunista hatalommal való párbeszédet az ideológiai konzervatívok – többek közt – erkölcsi alapon is ellenezték. Nixon elnök és Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó kevéssé érdeklődött az erkölcsi kérdések iránt: az utóbbi egyik leghíresebb beszédében 1972. július 15-én Minneapolisban arról értekezett, hogy az erkölcs csak korlátozott szerepet játszik a világban (*The Ethical Bases of Foreign Policy*). Ebben a beszédben Kissinger leszögezte, hogy csak az adott ország népének van kizárólagos joga a belső ügyeihez az intézésére.¹⁸ Kissinger ezzel nem csupán a Kína felé való nyitást és a Szovjetunióval megkötött szerződéseket kívánta megfelelő perspektívába helyezni. A jelek szerint ez az elvezérelte a többi kommunista országgal szembeni politikáját is. Így egyik közeli munkatársa, Helmut Sonnenfeld a helsinki tárgyalásokról Londonban tartott egyik sajtóértekezletén kijelentette, hogy Kelet-Európa a Szovjetunió hatókörébe tartozik, és „természetes”

¹⁵ Kissinger: *A World Restored*, XVII. fejezet, 312–30.

¹⁶ Bővebben lásd például Kissinger, Henry A.: *Diplomácia*. Budapest, 1996. 5. fejezet. 94–128.

¹⁷ Lord Palmerston híres mondása szerint „Angliának nincsenek állandó barátai; Angliának csak állandó érdekei vannak.”

¹⁸ Isaacson: *Kissinger*, 643.

érdekszféráján belül helyezkedik el.¹⁹ Az úgynevezett Sonnenfeld-doktrína nagy felháborodást váltott ki a konzervatívok körében, és megerősítette az ekkor már külügyminiszter Kissingerről elterjedt nézetet, amely szerint az „erkölcstelen” erőegyensúlyi politikát folytat.

Kissingernek azonban egy rendkívül komoly ellentmondást kellett (volna) feloldani a Kínával és a Szovjetunióval folytatott politikájában. Egyfelől, amint már láttuk, nem tulajdonított nagy jelentőséget egy adott ország belső berendezkedésének – ez a klasszikus realista, úgynevezett biliárdgolyó elmélet. Másfelől azonban az amerikai nemzetbiztonság kezdettől, de doktrinális szinten legalábbis Woodrow Wilson óta a demokráciával van összekötve. Még pontosabban: a wilsoni elképzelés szerint a világ demokratizálása hozza el (a kanti) örök békét, ugyanis (bár erről megoszlanak a vélemények) demokráciák „nem háborúznak” egymással. Konkrétabban: miközben Kissinger inkább a lippmanni realista felfogás keretein belül mozgott („az amerikai külpolitikát az egyes felmerülő eseteknek az amerikai érdekekből kiinduló elemzése kell, hogy meghatározza”)²⁰, addig a bírálói a wilsoni elveket kérték rajta számon. Kissinger ebben a vonatkozásban nem csupán Walter Lippmannre hivatkozott, hanem Dean Achesonra is. Véleménye szerint ugyanis az amerikai külpolitika ott csúszott félre, s a hidegháború akkor kezdődött, amikor Harry S. Truman Acheson stratégiai megközelítését megváltoztatva wilsoni kategóriákban kezdett el beszélni híres doktrínájában. Ezzel az amerikai elnök olyan síkra terelte a nemzetközi kapcsolatokat a második világháború másik nagy győztesével, a Szovjetunióval, amelyet annak vezetője, a reálpolitikában hívó és azt gyakorló Sztálin nem fogadhatott el. Más szavakkal, Kissinger a reálpolitikában látta azt az eszközt, amellyel a hidegháborúnak elejét lehetett volna venni. (Igaz, egy másik helyen Kissinger, miközben ismételtelen felmenti az erőegyensúlyi politikát a hidegháború kirobbanásáért, a Szovjetunió erkölcsi fogyatékosságaira hárítja a felelősséget.)

A Nixon–Kissinger-féle külpolitika azonban nem csupán a konzervatívok bírálatának a keresztútjába került, hanem a liberálisokéba is (közülük elég itt megemlíteni J. William Fulbrightot, Walter Mondale-t és Edmund Muskie-t).²¹ Érdekes módon egy olyan kérdés kapcsán robbant ki vita, amelyért a konzervatívok is támadták az akkori Fehér Házat. Kissingerék ugyanis a kommunista nagyhatalmakkal, elsősorban a Szovjetunióval szemben bevezették az úgynevezett összekapcsolást (*linkage*). Az elv lényegét abban lehet összefoglalni, hogy az Egyesült Államok bizonyos kérdésekben hajlandó volt a kompromisszumra, ha *quid pro quo* alapon a szovjetek is viszonyozták azt. Az újszerűséget az jelentette, hogy nem azonos kategóriákon belül alakítottak viszonyossági relációkat, hanem egymástól esetleg távol eső területeken. Ez a rendszer a végletekig kedvezett Richard Nixon és Henry Kissinger külpolitikájáról vallott elveinek. A bonyolult viszonyokat mindössze néhányan látták át, így elvi alapon is tovább lehetett folytatni a hatalom koncentrációját; ki lehetett kapcsolni az egyes szakterületekre szakosodott bürokráciákat (minisztériumokat) és a köz-

¹⁹ Isaacson: *Kissinger*, 644. Meg kell jegyezni, hogy a „Sonnenfeld-doktrína” beleillett egy olyan amerikai külpolitikai vonulatba, amely Jaltával kezdődött (bár ott a szó szerinti értelemben nem „adta át” Franklin D. Roosevelttől Közép- és Kelet-Európát a Szovjetunióknak), majd folytatódott a magyar forradalom napjaiban tett Dulles-féle nyilatkozattal 1956. október 26-án, s Kissinger is gyakorlatilag egy „második Jaltát” ajánlott az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején. Kissinger nem régen a Demokrata Párt képviselőházi kisebbségi vezetőjét, Nancy Pelosi-t róttá meg, amiért az szólás- és sajtószabadságot követelt Kínában. Kissinger mindehhez hozzáfűzte, hogy Kínában 5000 éve ismeretlenek ezek a fogalmak. Kissinger, Henry A.: *Korszakváltás az amerikai külpolitikában? A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései*. Budapest, 2002. 197.

²⁰ Kissinger, Henry A.: *Reflections on Containment*. Foreign Affairs, Vol. 73. (May/June 1993) No. 3. 113–30.

²¹ A bírálatokat és az arra adott válaszokat lásd részletesen Kissinger, Henry A.: *Between the Old Left and the New Right*. Foreign Affairs, Vol. 78. (May/June 1999) No. 3. 99–116.

véleményt is, amely természetesen nem érthette meg a bonyolult sakkjátszma összes húzását. Rendkívül ügyes finomhangolásra volt szükség ahhoz, hogy fel lehessen becsülni, mondjuk, egy afrikai országban tett szovjet politikai engedmény és a cserében nyújtott amerikai kulturális csereprogram egymáshoz viszonyított értékét. A liberálisok és a konzervatívok erkölcsi alapon támadták ezt a politikát, azzal vádolva a kormányzatot, hogy semmilyen érték sem „szent” a szemükben (például az emberi jogok a kommunista államokban), és ebben a nemzetközi kétoldalú zsbivásárban minden eladó. (A „kemény” biztonságpolitikai elemet adó katonai kérdések nyilvánvalóan kívül estek ezen a körön.) Az is egyértelmű, hogy a wilsonizmus is a háttérbe szorult egy ilyen megközelítésben. Ám a törvésvonal a gyakorlatban ott húzódott, hogy Nixon és Kissinger az elnök adminisztrációját végül tönkretévő kamarillapolitika jegyében mindezt a színpalak mögött kívánta megvalósítani, felismerve azt, hogy egy ilyen politika nyílt vállalása nem számíthat támogatásra az Egyesült Államok „egyediségének” és erkölcsi felsőbbrendűségének hitében felnőtt amerikai lakosság körében. A Kissinger által kárhoztatott erkölcsi dimenzió azonban beleszólt a megvalósításba. Ennek egyik legjobb példáját a Jackson–Vanik kiegészítés története illusztrálja. Az Egyesült Államok már a törvényhozási lépés előtt gabonát szállított a Szovjetunióba cserében azért, hogy évente bizonyos számú zsidó kivándorló útlevelet kaphatott Moszkvától. Amikor azonban a konzervatív demokrata Henry Jackson szenátor áterőltette a nevével fémjelzett törvénykiegészítést, a szovjetek a presztízsükre hivatkozva drasztikusan csökkentették az országból kiengedett zsidók számát. Nixon és Kissinger reálpolitikai alapon felmérte, hogy a brezsnyevi vezetésnek szüksége van a szavahihetőség és presztízs fenntartására harmadik országokkal szemben, ami ebben az esetben az volt, hogy elvi alapon nem engednek amerikai nyomásnak. Amikor azonban a Jackson–Vanik kiegészítés nyilvánosságra került, az amerikai nyomásgyakorlás is világossá vált, és ebben a helyzetben Moszkva nem tehetett mást reálpolitikai alapon. Kissinger élesen kikelt a kongresszusi diplomáciai baklövés miatt, és rámutatott az eredményekre: a kivándorló zsidók száma visszaesett. Ami ebben az esetben világosan felismerhető, az a klasszikus reálpolitika egy másik kulcsfontosságú eleme: egy adott politikát az *eredmény* és nem a *folymat* alapján íté meg. A Jackson–Vanik törvénykiegészítés erkölcsi *inputja* nem eredményezett olyan jó *outputot*, mint az *input* erkölcsi dimenzióját figyelmen kívül hagyó realista megközelítés.

Hasonló kritikával illette Henry A. Kissinger a (wilsoni) idealista hagyományokat. Az idealizmus a célok túl tág és általános megfogalmazásával téves számításokhoz és túljeszkedéshez vezethet. Utalni lehetne itt ismét a Truman doktrínára, amely globálisan kötelezte el az Egyesült Államokat akkor, amikor Amerikának ilyen globális elkötelezettséghez nem voltak meg a megfelelő erőforrásai. Ám Kissinger politikai pályafutásában sokkal nagyobb szerepet játszott egy másik túl általánosan megfogalmazott doktrína, az úgynevezett dominó elv, amely az 1950-es években bukkant fel az Eisenhower-adminisztráció idején. Lényegében arról volt szó, hogy az Egyesült Államoknak azért nem szabad engedni Dél-Vietnam kommunista kézre kerülését, mert az egy lavinát indíthat el, és rövidesen egész Délkelet-Ázsia, majd a Fülöp-szigetek és Indonézia, s azon túl a Csendes-óceán nagy része „vörös” lesz. A dominó-elv alkotói azonban nem elemezték kellő gonddal a fennálló erőviszonyokat, az ázsiai kommunista országok és mozgalmak rendelkezésére álló erőforrásokat, melyek egyértelműen nem tették volna lehetővé egy ilyen ambíciózus program végrehajtását – ha egyáltalán ilyen létezett volna. Ezért az Egyesült Államok egy olyan háborúba keveredett több ezer kilométerre a saját partjaitól, amelyben nem határozták meg egyértelműen a politikai célokat, illetve a meghatározott célokhoz nem rendeltek megfelelő erőforrásokat. Azaz, a rövidség kedvéért, félmillió hadsereggel nem lehet nemzetet „építeni” egy másik földrészen lévő, hetvenmillió, teljesen más kultúrával és hagyományokkal rendelkező országban. Továbbá – ezt Kissinger világosan felismerte – az Egyesült Államok

katonailag sem nyerhetett, mert egy gerilla háború esetén egy reguláris hadsereg 100 százalékban ellenőrizheti az adott ország területének, mondjuk, 75 százalékát, vagy 75 százalékban a terület 100 százalékát, de soha sem tudja 100 százalékban ellenőrizni a terület 100 százalékát.²² Ezért a Nixon–Kissinger páros az amerikai katonai erőfölény kíméletlen demonstrálásával próbálta, részben sikerrel, a tárgyalóasztalhoz kényszeríteni Hanoi. Paradox módon a terrorbombázásokat és az egyre növekvő számú vietnami civil áldozatot a reálpolitikát magas szinten űző kínaiak és kisebb mértékben a szovjetek inkább elfogadták, mint a más hagyományokon nevelődött amerikai közvélemény nagy része. A vietnami lelkét és a Kissinger által is vallott erő–cél egyensúly elvét egyébként a későbbi kormányzatok stratégiai gondolkodói megtanulták és magukévá tették: Caspar Weinberger kritériumrendszere az amerikai fegyveres beavatkozásokhoz vagy az azokra épülő Powell-doktrína példázza a tétel igazságát.

Végül Kissinger még azért bírálja a wilsoni külpolitikai felfogást, mert – ahogy fogalmazott – „a külpolitika egy kontinuum és állandó folyamat, amelynek nincs végpontja”.²³ A wilsoni külpolitika úgymond végcélja ugyanis a demokrácia világalma lenne. Ám a demokrácia uralkodóvá válásához számos előfeltételnek kellene teljesülni, s ezek közül az egyik az emberi természet javíthatósága. A realista-konzervatív, konzervatív külpolitikai felfogás azonban már csak ezen az alapon is kritikusan viszonyult az idealista és liberális internacionalizmushoz. Kissinger, ahogy már korábban történt utalás rá, az idealizmust kifejezetten veszélyesnek tartotta a nemzetközi kapcsolatokban, mert olyan folyamatokat indíthat el, amelyeket később nem vagy csak nehezen lehet kezelni. Kissinger közelebb állt Thomas Hobbeshoz és Niccoló Machiavellihez, mint John Locke-hoz: az előbbiekkal együtt vallotta az erő központi szerepét a nemzetközi kapcsolatokban. Kissinger számára a nemzetközi szervezetek az erőfölény realizálásának a szinterei voltak, és a szövetségeket nem ideológiai alapon, hanem meghatározott célokért kívánta kötni és fenntartani. Számára az úgynevezett magasabb érdek a nemzeti érdek volt, s nem valami altruista vállalkozás a világ népeinek boldogítására, esetleg azok akarata ellenére. Kissingertől is származhatna az amerikai realista internacionalizmus krédója, amelyet Richard Nixon az alábbiak szerint fogalmazott meg: „Célunk elsődlegesen az, hogy hosszú távú *érdekeinket* [kiemelés az eredetiben] támogassuk megbízható külpolitikával. ... Érdekeinknek kell formálniuk kötelezettségeinket, nem pedig fordítva.”²⁴ A jelek szerint ez a gondolat is egyre inkább gyökeret ver az amerikai külpolitikai gondolkodásban: Donald Rumsfeld védelmi miniszter egy 2002 februári müncheni biztonságpolitikai konferencián a NATO-ról szólva kijelentette, hogy a jövőben nem a szövetségnek kell meghatározni a missziókat, hanem a misszióknak (azaz céloknak) a szövetségeket.

A kissingeri világban óriási szerepet kap az egyén, az államférfi. Kissinger itt egyrészt a tömegekkel szembeni konzervatív szkepszisre épít: a közvélemény nem képes átlátni a tágabb összefüggéseket, és a távlatos külpolitika helyett a felszínes, rövid távú eredményeket hozó politikát támogatja. Ennek a helyzetnek egyes kiemelkedő diplomaták fizikai értelemben is áldozatául estek: így Castlereagh külügyminiszter részben az Angliában tapasztalt meg nem értés miatt lett öngyilkos. Történt mindez egy olyan korban, amikor az állampolgárok csupán egy töredéke rendelkezett szavazati joggal, s így közvetve beleszólással a külpolitikába a választásokon keresztül. Kissingernek (és Nixonnak) sokkal nehezebb helyzettel kellett szembenézni. Richard Nixont korábban már félig-meddig kiközösítette a politikai élet, és a közvéleményformálók és a közvélemény többségének a szemében mindig is

²² Vesd össze Kissinger: *Diplomácia*, 624.

²³ Kissinger: *Between the Old Left and the New Right*, 104.

²⁴ Kissinger: *Korszakváltás az amerikai külpolitikában?* 194.

a „trükkös Dick” maradt, aki a hatalom érdekében nem riad vissza semmilyen manipulációtól. Nixon – és Kissinger is – a bürokráciát szinte az ellenségének tekintette: úgy gondolták, hogy a köztisztviselők döntő többsége liberális beállítottságú, és ott próbálják akadályozni a konzervatív republikánus kormányzat munkáját, ahol csak tudják. Továbbá a bürokrácia weberi modelljéből kiindulva Kissinger szilárdan hitt abban, hogy annak tagjai a saját biztonságukat részesítik előnyben mindennel szemben, így az innovatív és aktív (kül)politika *per definitionem* potenciális ellenfelüknek számít.²⁵ Kissinger szempontjából, természetesen, a *State Department* volt a döntő. A konzervatív republikánusoknak már az 1940-es évek eleje óta ez a minisztérium volt a kedvelt célpontja, s nem lehet elfelejteni, hogy Joseph McCarthy egyik kongresszusi szövetségese éppen Richard Nixon volt. A bürokrácia ellenességnek az eredményeként lassan kiépült a „birodalmi elnökség”: a hatalmat majdnem kizárólagos jelleggel a Fehér Házba koncentrálni a Nixon-csapat élén H. R. Haldeman stábfőnökkel. Henry Kissinger a hatalomkoncentrációhoz annyiban járult hozzá, hogy újraértelmezte a nemzetbiztonsági tanácsadó szerepét. Kezdetben mindössze egy bürokrata szerepét szánták ennek a posztnak, amelynek a tulajdonosa csupán összefogja és koordinálja a nemzetbiztonság szempontjából fontos kormányhivatalok működését, de ő maga nem „csinál” politikát. Kissinger azonban a külügyminiszter, William P. Rogers háttérbe szorításával a *State Department*tel szembeni rivális külpolitikai döntéshozó szervezet épített ki a Nemzetbiztonsági Tanácsban; sőt egy idő múlva már nem volt kérdéses, hogy melyik szervezet a fontosabb az Egyesült Államok külpolitikájának az alakításában. Továbbá Kissinger még – alkotmányjogilag megkérdőjelezhető módon – ügynevezett hátsó csatornákat is kialakított a legfontosabb ügyek intézésére és a külügyminisztérium kikerülésére. A kissingeri modell legszélsőségesebb megnyilvánulási esete az 1980-as években fordult elő, amikor a Nemzetbiztonsági Hivatal munkatársai törvényhozási tiltás ellenére olyan különutas külpolitikát folytattak, amely komoly alkotmányos válságot idézett elő az ügynevezett Irán-kontra „gate”-ben.

Kissinger, aki nagyon is tudatában volt a saját külpolitikai felfogása és a *mainstream*-nek tekintett amerikai liberális internacionalista felfogás közötti feszültségnek, két módon próbálta feloldani az ellentmondást. Egyrészt az ügynevezett *wilsonizmus pluszt* hangoztatta, amelyben a „plusz” a realista elemet jelentette. Megítélés kérdése, hogy a kettő közül mikor melyik került előtérbe, illetve milyen arányban vegyítette Kissinger a wilsonizmust a realizmussal. Kissinger elméleti és gyakorlati munkásságát elemezve nehéz felfedezni túl sokat a liberális internacionalizmus számos középponti eleméből. Így hiányzik a külpolitika teleologikus jellege, az Egyesült Államok külpolitikai missziós szerepe, külföldi országok demokratizálására irányuló törekvések, a nemzetépítés eszméje és a nemzetközi kapcsolatokban a békés, multilaterális keretek érvényesítése. A kissingeri külpolitika alaptételei között találjuk ellenben a gyanakvást a tökéletességre való törekvéssel szemben, egy másik állam vagy akár a nemzetközi szervezetek jóindulatára való támaszkodás elutasítását, (ugyanis egy ilyen magatartás a gyengeség jeleként értelmezhető, amelyet a potenciális vetélytársak kihasználhatnak), az erkölcsi tisztaságra való hagyatkozás értelmének a megkérdőjelezését, (ugyanis az abszolútra való törekvést foglal magában, s így az árnyalatok elvetését), s végső fokon a történelem tagadását. Castlereagh és Metternich politikájával kapcsolatban Kissinger azt tartotta érdemesnek kiemelni, hogy nem tökéletességre, hanem egyensúlyra törekedtek.²⁶ Az erőegyensúly történelmi jelentősége abban áll, hogy egyetlen

²⁵ A weberi realizmus felfogást lásd bővebben Smith: *Realist Thought*, 2. fejezet: Max Weber and the Modern Discourse of Realism.

²⁶ Kissinger: *Nuclear Weapons*, 317–8.

állam sem érezheti magát *tökéletes* biztonságban.²⁷ Ugyanakkor azonban Kissinger felhívta a figyelmet arra is, hogy bár a diplomácia sokat elérhet, egy adott nemzet külpolitikájának a sikere vagy a kudarca annak céljaitól függnek, amelyeket viszont a diplomácián kívül határoznak meg. Az ellentmondás kiküszöbölésére másrészt azt hangsúlyozta Kissinger, hogy egy nemzet belpolitikai és külpolitikai tapasztalatai eltérők egymástól. Ennek az elvnek a mellőzésével vádolta azután a Clinton-adminisztrációt az 1990-es évek közepén: úgy látta, hogy akkoriban a Fehér Ház egyrészt Oroszországnak „udvarol”, Kínát pedig alkalmanként „zaklatja”, ezzel ellentmond az egyensúly minden strukturális koncepciójának, és más országok belügyeit megváltoztatva kíván eredményeket elérni a nemzetközi életben – a „külpolitika mint belpolitika” klasszikus eseteként.²⁸ A belpolitikai tapasztalatok és viszonyok alapján nehéz legitimálni a külpolitikát, így az bizonyos mértékben mindig egy „szürke zónában” mozog.

MAGYARICS, TAMÁS

*Henry A. Kissinger
and the Realpolitik Tradition in US Foreign Policy*

Liberalism and, in international relations, liberal internationalism have been generally identified as ‘mainstream’ by the great majority of the students of U. S. history. However, the essay argues that a strong *Realpolitik* element has been present since the birth of the U. S. In fact, it contends that this *Realpolitik* element defined in essence U. S. foreign affairs, while the liberal factor has mostly been used on a rhetorical level. The culmination of this tendency came with the presidency of Richard N. Nixon, and the activities of his chief foreign policy advisor, Henry A. Kissinger. Kissinger’s thoughts were primarily shaped by such 19th century diplomats as Metternich, Castlereagh and Bismarck, while his more immediate spiritual ancestors were Morgenthau, Kennan and Niebuhr. The following questions in Kissinger’s philosophy are explored in some details: power and its use in international relations; the use of nuclear and conventional weapons in the nuclear age and the viability of contemporary American nuclear postures; *détente* and its rationale; the correlation between doctrines and capabilities; the balance among international actors and its implementation in the form of the ‘triangular policy’; and the role of the statesman. Mention is made of the liberal and conservative criticism of the Kissingerian concepts and Kissinger’s own criticism of Wilsonianism. The essay concludes that the ideas professed by Henry A. Kissinger can best be characterized as ‘Wilsonianism plus’, in which the ‘plus’ means the *Realpolitik* element and true essence of his philosophy.

²⁷ Az amerikai külpolitikai hagyományokban a tökéletes biztonságra való törekvést elemzi Chace, James–Carr, Caleb: *America Invulnerable. The Quest for Absolute Security from 1812 to Star Wars*. New York, etc. 1988. A kissingeri felfogás nyilvánvalóan ezt a tradíciót is sértette. A dulles-i „tömeges megtorlás” ebben a keretben is értelmezhető, ugyanúgy, mint annak kissingeri bírálata.

²⁸ Kissinger, Henry A.: *Moscow and Beijing: A Declaration of Independence*. The Washington Post, May 14, 1996. Op-ed. A15.